

Хатархое, ки дар камини журналистанд:

- нашри калима ба калимаи иттилооти таъйднашуда;
- тахрифи далелҳо ҳангоми нашри дубора ё ҳини тарҷума аз забони хориҷӣ;
- иттилооти тафтишнашуда ё амдан дуруғ, ки ба сифати далел вонамуд месозанд.

Журналист вазифадор аст, ки ба ҳам чиз бо назари шубҳа бингарад. Танҳо дар ҳамин ҳолат метавонад ба ҳақиқат бирасад.

Қоидаҳои асосие, ки аз содир шудани хато бозмедоранд:

- дарёфти манбаи нахустини иттилоот;
- дарёфти манбаи алтернативии иттилоот, ки далели тафтишшавандаро тасдиқ намояд;
- истифода аз воситаҳои таъйидкунанда ҳангоми кор бо маводи аз ҷониби корбарон ва шабакаҳои иҷтимоӣ истехсолшуда.

Ва аммо дар бораи шабакаҳои иҷтимоӣ. Онҳо на танҳо дар ҷустори иттилоот, балки дар тафтиши он ҳам кумак менамоянд. Ин падидаи «ҳазорон чашм» аст:

- амалан ҳеч ҳодиса ё ҷорабиние, тазохӯрот ё чашнворе бе иштироки «журналистони шахрвандӣ» (рӯзноманигорони мардумӣ)-одамони маъмулии бо смартфонҳо мучаҳҳаз намегузарад. Онҳо ҳодисаро сабт ва дар шабакаи иҷтимоӣ мегузоранд. Шохиди тасодуфии ҳодиса шуд? Дар маъракаи муҳим ширкат кард? Нохост гуфтугуи мансабдореро шунид? Ҳамаш дар шабакаи иҷтимоӣ пайдо мешавад.

Маводи корбарон истехсолнамуда бидуни шакку шубҳа ба тафтиши асолат зарурат дорад, вале барои муайян намудани далелгунаҳо ва нусхабардорихои маҳз ҳам мусоидат мекунад.

Муайян намудани асолати аккаунти корбар

Дар ҳолати кор бо манбаъи ноошно аз тафтиши профили (намои шахсӣ) корбар бояд шуруъ кард. Барои ин бо лентаи мақолаҳо ва саҳифаҳо, ки дар онҳо корбар сабт шудааст, бояд ошно шуд, сурати рамзии (аватар) ўро бо кумаки хадамоти ҷустори тасвирҳо (TinEye ё Google's reverse image search) пайдо намуд, то ки ба инфиродӣ будани сурат қаноат ҳосил шавад.

Алгоритми тафтиши аккаунти корбар:

1. Профил бо хабар алоқамандӣ дорад ё на (ҷойи кор, маҳалли таҳсил ва зист, доираи завқу манфиатҳо)?
2. Бо кадом фосолаи замонӣ дар саҳифаи корбар мавод сабт мешавад?

Кай аккаунт сохта шудааст?

1. Кай ва кадом навъи суратҳо ё видео қаблан дарч шудаанд?
2. Дар кадом саҳифаҳои шабакаҳои иҷтимоӣ қорбар номнавис шудааст ва оё мавзӯҳо бо ин мавзӯ иртибот доранд?
3. Чустор аз тариқи лақаби рамзии (никнейм) қорбар чи натиҷа медеҳад?
4. Муайян намудан аз рӯи вақти сохтани сурат ё маводи видеоӣ .

Аксар таҷҳизоти суратгири рақамии замонавӣ параметрҳои наворро (маълумот оид ба камера, режим, вақт ва макон) дар файлҳои тасвир бо кумаки формати EXIF сабт мекунад. Ин додаҳо метавон бо кумаки хадамоти онлайнӣ Jeffrey's EXIF viewer ё Findexif.com кашода гирифт, то ки асолати сурат, бо роҳи муқоиса намудани вақт ва макони навор бо вақти рух додани ҳодиса, тафтиш карда шавад.

Алгоритми тафтиши вақти наворбардории сурат ё маводи видеоӣ:

- Онро тавассути TinEye ё Google's reverse image search тафтиш кунед, то қонҷи шавед, ки сурат қаблан нашр нашудааст
- Кай сурат/видео ба шабака ворид карда шудааст?
- Маълумоти дар мавод пешниҳодшударо дигар шохидон тасдиқ мекунад? Чизе ба ҳамин монанд дар шабакаҳои иҷтимоӣ ва расонаҳои маҳаллӣ ҳаст??
- Ҳавои тасвир бо ҳаво дар вақти ҳодиса мувофиқанд?
- Самт ва дарозии сояҳои вақти тасвир мувофиқат мекунад?

Алгоритм барои тафтиши макони наворбардории сурат ё маводи видеоӣ:

- Нашркунандаи мавод метавонист дар ҷойи ҳодиса бошад (аз рӯи сабтҳои қаблии профилаш)?
- Метавонед макони наворгириро дар хадамоти картографӣ пайдо кунед? Оё онҳо яқсонанд?
- Ҷузъиёти сурат макони наворбардорию тасдиқ мекунад (рақами мошинҳо, забони овозаю рекламаҳо)?
- Агар маводи видеоист, оё одамон бо забони маҳаллӣ ҳарф мезананд?

Барои тафтиши асолати маводи Youtube ба манбаи Citizen Evidence Lab (<http://citizenevidence.org>) аз созмони «Авфи байналмилалӣ» сар задан меарзад. Дар ин сайт дастурамали қадам ба қадам(<http://fluidsurveys.com/s/citizenvideo-stress-test/>) низ ҳаст, ки бо кумаки он журналист метавонад тафтиш намудани тафсилоти гузоштани видео, вақти дарчи он ва макони наворбардорию бидонад.

Чанд қоидае, ки метавонанд барои ҷалби таваҷҷуҳи корбарон кумак кунанд:

Қоидаи 1. Мувофиқати сарлавҳа/ лид бо мазмуни мавод.

Барои ҷазби трофик, муҳаррирон бо сарлавҳа бозӣ мекунанд, яъне навиштаҳои гуногунро барои шабакаҳои иҷтимоӣ ва бахшҳои баннерӣ истифода мебаранд. Сарлавҳаро ҳамеша метавон тунду тезтар интихоб кард, муҳимаш он ки корбар клик кунад ва ба саҳифа мӯроҷиат намояд. Сарлавҳа дар зехни хонанда хостаҳоро ташаккул медиҳад, агар мавод ба интизориҳо мувофиқат накунад ва хонанда хостаҳояшро ба даст наоварад, ин боиси ҳайронӣ ва дилсардӣ мешавад.

Қоидаи 2. Матн дар экрани якум.

Баъди хондани сарлавҳа ва тариқи линкҳо сар задан ба тафсилот, хонанда майли он надорад, ки вақташро талаф кунад, то ки суратеро, ки муҳаррир миёни сархат ва оғози матн бо далели он ки «ҳамин тавр зебо менамояд» гузоштааст, бо поёну боло рафан дар мавод дарёфт кунад. Ҳар қадар ки ошноӣ бо мухтаво зуд оғоз ёбад, ҳамон қадар шонс зиёд аст, ки хонанда «намеравад» Расонаҳо бояд ғами онро хуранд, ки хонанда матнро дар экрани якум бубинанд.

Пас аз арзёбии тарҳи рӯзнома, бехтараш онро дар экранҳои хурд (1240x768) ва бо экрани телефони мобили дид.

Қоидаи 3. Матни ба блокҳо ҷудошуда

Матнро сохторбандӣ/муназзам кардан, яъне онро ба блокҳои хурд хурди –маъноӣ-мантӣ ҷудо кардан аст, мисли он ки китобро ба бобҳо тақсим кунанд. Матни сохторбандишуда ҳисси бо тартиб будан, эҳсоси гуворо будани хондани матнро медиҳад. Ҳар блок як идеяи мустақилро мекушояд ва ҳар кадоме зерсарлавҳаҳои худро дорад.

Қоидаи 4. Сарлавҳаҳои тафсилотӣ

Зерсарлавҳа дар мақола моҳиятан, нақшаи муъҷазӣ он аст, ки ба хонанда имкони бо суръат дидани матн, фаҳмидани мазмуни он ва интихобан хондани қадом қиммати дилхоҳро медиҳад. Агар поре писанд омад хонданро идома медиҳад, ё масалан, зуд сарлавҳаҳоро аз назар гузаронда поре писандидаро дар зехн интихоб карда ба он бармегардад.

Сарлаҳаҳо метавонанд умумимавзӯӣ ё тафсилотӣ бошанд. Умумимавзӯӣ ба саволи «Дар бораи чӣ суҳан меравад»? ва тафсилотӣ ба саволи «Мушаххас дар бораи чӣ?» ҷавоб медиҳанд.

Қоидаи 5. Сархати кӯтоҳ ва сермазмун

Хонанда руи сатри аввали сархат назаре меандозад ва бинобар ҳамин фикри асосиро бояд дар оғози блок овард. Дар он ҳол маънии мақола, новобаста аз сурхати хониш, боқӣ мемонад.

Қоидаи 6. Якнавохт набудани саҳифабандӣ

Тасаввур кунед, ки луғати тафсири меконед. Аз сатр ба сатр навиштаҳо якнавохтанд ва танҳо ҷойҳои муҳим, ки ба шарҳ ниёз доранд, дар саҳифа бо хуруфи

ғафстар навишта шудаанд. Матни якнавохт дилгиркунанда буда . хохиши дақиқтар дарк карданро аз байн мебарад.

Мақолаҳо ҳам ҳамин тавр ба назар мерасанд,агар ҳангоми саҳифандӣ ба кадрӣ кофӣ заҳмат сарф нашавад. Мавод бояд шомили таҷрибаҳои гуногун бошад , ҳатто хини сарсарӣ дидан ҳам нишон бидиҳад, ки «дохил мароқовар аст» ва чизе хаст, ки чашмро ба худ бикашад. Чиро метавон истифода кард?

Қабл аз ҳама иқтибосу врезкаҳоеро ки фикри асосиро дар бар мегиранд, барои барои ороиши матн, бояд махсус «чудо» намуд.

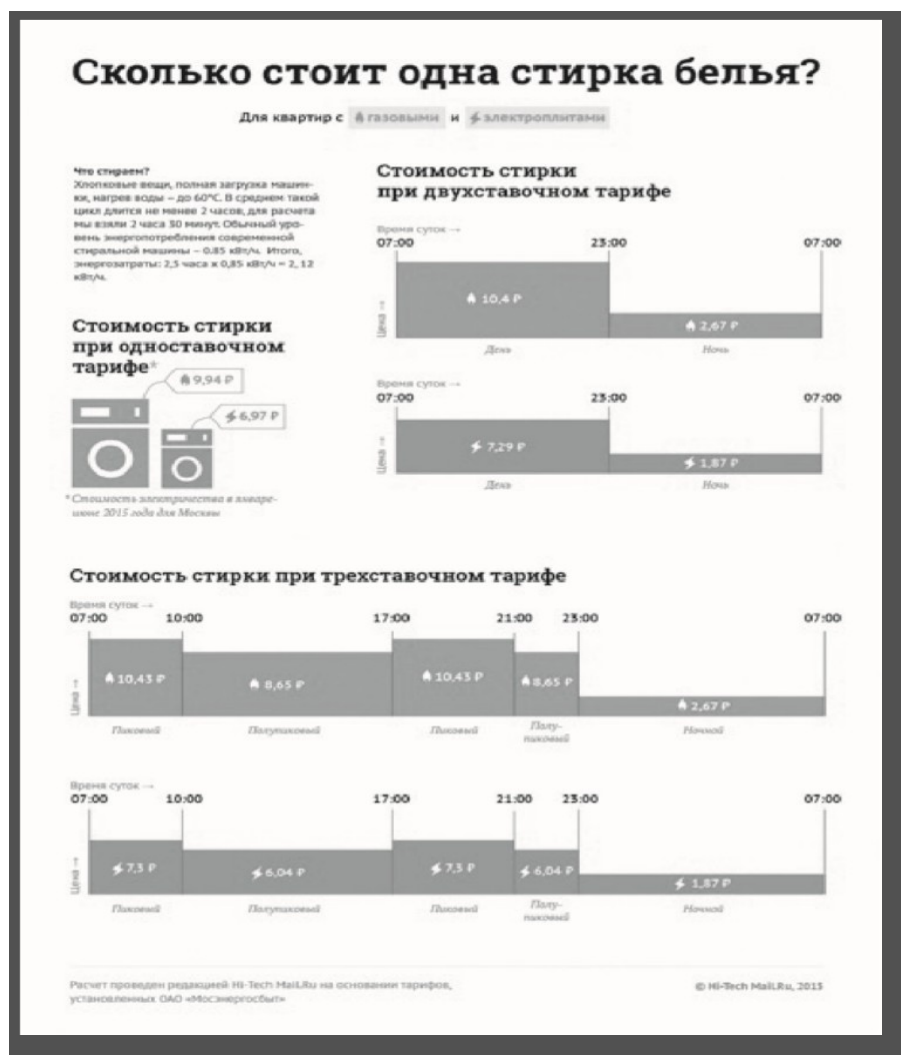
Сониян, чандрасонай: сурат, навор, коубҳо(роликҳои кутӯхи 10-сониягӣ). Он метавонад муҳтавои аз ҷониби расона таҳияшуда бошад ё аз тарафи шахси номаълум.

Қоидаи 7. Саҳифбандии «матн-чандрасонай-матн»

Се ролики видеой ё панҷ коуби пайи ҳам касро монади матни якнавохт ҳаста мекунанд. Матнро бо унсурҳои чандрасонай навбат ба навбат бояд гузошт. Агар маводи аслии шумо иборат аз видеороликҳост, онро бо шарҳи кутӯх- кутӯхи матн мӯрофикат намоед. Агар матни дарози иборат аз 40 000 аломат доред, аз пайи унсурҳои графикӣ ва интерактивӣ шавед, ки имкони роҳат хонданро фароҳам меоваранд.

Қоидаи 8. Расму тасвирҳо ба ҷойи ҷадвалу руйхату оморҳо

Расму тасвирҳо хонданбобанд. Тамошои расм аз скан кардани матн ачибтар аст.

Мисол. Редакцияи Hi-Tech Mail.Ru та ҳқиқ кардааст, ки чӣ тавр техникаробарқи зиёдсарф накарда истифодамебаранд

Тасвирҳо боиси сарфаи вақти хонанда ва ҳам идораи расона мешавнд. Он чи ки аз журналист дар ҳаҷми 2000- 3000 аломат шарҳ мехоҳад(3-4 дақиқа вақти хониш) тасвир ва инфографика онро дар зарфи сонияе дастрас мегардонад.

Қоидаи 9. Андозаи мувофиқи суратҳо

Назорат бояд кард, ки суратҳо дар экрани майда дида шаванд. Дар ҳолати суратҳои амудӣ ва манзар (вьюпорт)-ҳои хурд чунин мешавад, ки барои пурра дидани сурат онро чанд бор бояд пасу пеш бурд.. Агар матн ба назар нарасад, хонанда мантиқи сужаро гум мекунад. Суратҳо бояд матро тақвият ва тавзеҳ диҳанд, на аз он диққатро пароканда кунанд. Бо таҷриба собит шуда, ки суратҳои миқёси 4:3 бузурганд ва манзари экранро пурра банд мекунад ва аҳёна боиси тарк намудани саҳифа мешаванд. Миқёси қобили қабул 16:9 аст.

Меъёрӣ бозорбинӣ

- Google.Analytics, Яндекс.Метрика, Top.mail.ru барои фаҳмидани он ки чанд нафар ба мақолои шумо сар зад;
- теъдоди корбарони фардӣ, ки аз саҳифа дидан кардаанд;
- теъдоди боздид (саҳифа чанд бор фаъол шуда): як корбар метавонад чанд бор ворид шавад.

Барои фаҳмидани он ки чи тавр шахс аз шабака истифода бурд:

- теъдоди боздид барои як нафар, ё «умқи» боздиди он (ба ҳисоби миёна аз чанд саҳифа дидан кард);
- давомнокии миёнаи боздиди корбар (фосилаи байни аввалу охири воридшавӣ ба шабака);
- нишондихандаи корбароне, ки аз шабака мебароянд (таносуби шумораи истифодабарандагон, ки аз саҳифаи вуруди сайт мебароянд ё на аз як саҳифа бештарро мебинанд бо фоиз) зарур аст.

Доништан муфид аст, ки дар расонаҳои интернетӣ сарлавҳа аз рӯи шумораи ангуштзанӣ – (CTR: click-through rate) — рӯи он, яъне таносуби теъдоди клики мақола бар шумораи боздиди он, баҳогузори мешавад. Масалан, агар сарлавҳа сад бор боздид шавад, вале ба он даҳ бор ангушт зада бошанд, CTR баробари 10% аст.

Доништан мароқовар аст, ки тарзи пешниҳоди сарлавҳае, ки таҳрифи маъноӣ матнро ба хотири ҷалби хонанда ва баланд бардоштани сатҳи CTR раво мебинанд, кликбейт ном дорад. Ин кори бад аст ва одамони ҳирфавӣ ба ин кор даст наметавонанд.

Барои фаҳмидани он ки корбарон аз кучо омадаанд:

- аз тариқи системаҳои ҷустуҷӯ;
- аз тариқи шабакаҳои иҷтимоӣ;
- аз тариқи шабакаҳои дигар (фаҳмидан мумкин аст, ки ба шумо кӣ ишора кард ва чанд нафар аз дигар ҷой гузаштаанд)
- аз тариқи гузаштанҳои дохилӣ (аз дигар саҳифаҳои сайти шумо)

Барои фаҳмидани он ки манбаи мазкурро кӣ меҳонад, мутаносибан яъне барои кӣ менависем:

- хусусиятҳои демографӣ (ҷинс ва синну соли корбарон);
- маълумоти ҷуғрофӣ (шумораи корбарон тибқи минтақаҳои гуногун).

Норасоии меъёрҳои бозорбинӣ дар ҷустуҷӯ?

Ҳар маводе метавонад трафики бузургро фаро гирад (шумораи иштирокдорон, теъдоди боздидҳо), вале маълумот оид ба шумораи магар аз умқи ҷалбшавии аудитория чизе гуфтани метавонад?

Чавоб ба ин суол*хеч аст, агар корбарон ба мавод «фуру» нарафтанд ва саҳифаро тарк карданд. То даме ки сатҳи чалбшавиро арзёбӣ накардаед, наредонед, ки кас маводи шуморо чи гуна истеъмол мекунад: чиро сарсари варак мезанад ва чиро бо шавк меконад. Бидуни фаъолияти интерактивӣ- таҷдиди пост дар шабакаи иҷтимоӣ, гузариш ба саҳифаи дигар- саҳифаи мавод чун «қуттии сиёҳ» мемонад. Барои арзёбии шавку рағбати воқеии аудитория ба мақолаҳо аз меъёрҳои редаксионӣ истифода баред.

Chartbeat.com, Parse.ly ва низомҳои дохилии нашрия барои донишмандон он, ки корбар маводи шуморо чи тавр меконад: ба чи тавачҷух мекунад, чиро сарсари варак мезанад ва дар кадом лаҳза саҳифаро тарк мекунад. Меъёрҳои редаксионӣ барои беҳтар шудани матн ва муайян намудани он, ки кадом тарзи пешниҳод мавод кор мекунад, мусоидат менамоянд.

Socialbakers.com, Buffer.com — барои таҳлили «заҳролудшавӣ» бо мавод дар шабакаҳои иҷтимоӣ ҳастанд.

Хонадагон ба матн чи воқуниш нишон доданд, теъдоди ҷустуҷӯҳо чанд аст, дар назарҳои шарҳҳо чӣ навиштаанд- ҳамаи инро бо кумаки метрикаҳои шабакаҳои иҷтимоӣ таҳлил намудан мумкин ва зарур аст.

Core — ин сомонӣ мо бо мулҳақоташ, meta — ин муҳтаво барои манбаҳои дигар ва муҳим дарки он аст, ки на ба сифати порчаҳои қутоқи рекламавӣ(тизер), балки ба сифати маводи комил.

Дар маҷмӯъ вазифаи журналист ҳодисаҳои муҳим ва ҷаззобро нақл кардан аст. Агар бо маҷоз бигуем «дуқонҳо»(сомонаҳо)-и мо аз қанори «фурушгоҳҳои бузург» (шабакаҳои иҷтимоӣ, мессенҷерҳо), ки одамон ба онҳо рафтандро оғоз намуданд, дур афтаданд.